

Georg Friedrich Händel

S o s a r m e , R e d i M e d i a

HWV 30

Dramma per musica in tre atti

Libreto od neznámého autora

podle Antonia Salviho

Sosarme, Re di Media /Sosarmés, médský král/ - mezzosoprán

Haliatē, Re di Lidia /Haliatés, lýdský král/ - tenor

Erenice, sposa di Haliatē /Erenika, Haliatova choť/
- alt

Elmira, figlia di Haliatē, promessa sposa di Sosarme
/Elmira, Haliatova dcera, Sosarmova snoubenka/ - soprán

Argone, figlio di Haliatē /Argonés, Haliatův syn/ - alt

Melo, figlio illegitimo di Haliatē /Melos, Haliatův ne-
manželský syn/ - alt

Altomaro, consigliere di Haliatē /Altomares, Haliatův
rádce/ - bas

/Uvedeno je původní Händelovo hlasové obsazení/;

Jak vyplývá z autografu, měla se opera původně nazývat "Fernando, Re di Castiglia" /"Ferdinand, král kastilský"/; děj se odehrával ve španělském městě Coimbra. Všechny jednající postavy měly tudíž, s výjimkou Altomara, i jiná jména, odpovídající kastilskému prostředí. Když však Händel dopsal první dvě dějství /kompozicí celé opery se zabýval od prosince 1731 do 4. února 1732/, přenesl dějiště ze středověké Evropy do antické Malé Asie. Z Fernanda se stal Sosarmés, z Alfonza Argonés, z Sancia Melos, z Isabelly Erenika, z Dionisia Haliatés a z Elvidie Elmira. Název díla skladatel změnil na "Sosarme, Re di Media" /"Sosarmés, král médský"/. K

těmto změnám se ovšem odhodlal až po určitém váhání, neboť v I. dějství jména osob zprvu vůbec vynechal.

Text opery, po literárně umělecké stránce dosti sporný, upravil pro Händela neznámý autor /snaž Paolo Antonio Rolli nebo Samuel Humphreys, který jej přeložil do angličtiny/ na podkladě libreta "Dionisio, Re di Portogallo" /"Dionisius, král portugalský"/ z pera proslulého Antonia Salviho. "Dionisia" zhudebnil již roku 1707 Giacomo Antonio Pertti; premiéra se konala 30. září 1707 na venkovském sídle Ferdinanda Medicejského v Pratolinu poblíž Florencie. Právě v oné době přibyl Händel z Říma do Florencie, aby tam připravil inscenaci své opery "Rodrigo" /"Rodríguez"/. Je proto zcela možné, že Perttiho kompozici si ještě vyslechl. Oběma libretům, "Dionisiovi" i "Rodrigovi", je ostatně společný zájem o iberšské dějiny, jež se v době války o dědictví španělské těšily zvýšené pozornosti též u dvora Medicejských. Látku k "Dionisiovi" převzal Salvi, jak sám poznamenává v předmluvě k libretu, z portugalských dějin sepsaných Lequienem de la Neufville.

Dívalnícím křtem prošel "Sosarmés" 15. února 1732 v King's Theatre na Senném trhu v Londýně. Jednotlivé role byly obsazeny následovně: Sosarme - Francesco Bernardi řečený Senesino, Haliate - Giovanni Battista Pinacci, Erenice - Anna Bagnolesiová, Elmira - Anna Stradová del Pò, Argone - Antonio Gualandi řečený Campioli, Melo - Francesca Bertolliová, Altomaro - Antonio Montagnana. Nicméně přes tak skvělé obsazení se Händel dle všeho jen velmi málo přizpůsobil virtuózním manýrům uveřejněných pěveckých hvězd a operu zpracoval v první řadě s ohledem na hudebně-dramatické požadavky.

"Sosarmés" zapůsobil příznivě bezpochyby hned při premiéře; svědčí o tom dalších deset představení v průběhu února a března roku 1732. Ponecháme-li stranou jeho nesporné hudební hodnoty, vděčilo však dílo za svou oblibu zejména četným dějovým analogiím s tehdejší napjatou politickou situací vládnoucí u anglického královského dvora mezi Jiřím II., korunním princem Frederickem a ministerským předsedou Robertem Walpolem. Pro Händela, stojícího na straně krále a jeho choti Karoliny, měly tyto rozpory posléze nepříjemné následky. V prosinci 1733, necelá dvě léta po premiéře "Sosarma", otevřel korunní princ se svými přívrženci konkurenční podnik, takzvanou "Šlechtickou operu" /"Opera of the Nobility"/. Zaútočil tím proti Händelovi, aby tak zasáhl jeho královského ochránce. Útok se mu podařil - Händelova opera ztroskotala.

Ačkoliv byl "Sosarmés" v dubnu 1734, v odlišném pěveckém obsazení, znovu nastudován, nepodnikl již Händel, s výjimkou několika redukcí, textových retuší a transpozic, do partitury žádné větší zásahy. Pro pasticcio "Orestés" /prov. 18. prosince 1734/, jež sám sestavil z vlastních oper, vybral brzy na to ze "Sosarma" celkem tři árie.

Abychom lépe pochopili, jak se na "Sosarma" dívali bezprostřední současníci, povšimněme si blíže shora zmiňované politické atmosféry těch let. - Jiří II., britský král a hannoverský kurfiřt, se sváří se svým synem, korunním princem Frederickem. Důvod sporů není sice znám, ale o jejich průběhu je veřejnost velmi dobře informována, poněvadž ani jeden z nich se svým otevřeným nepřátelstvím vůči tomu druhému před nikým netají. Před nastalými poměry, stávajícími se den ze dne nepříjemnějšími, uniká král do své druhé vlasti, do svého zamilovaného Hannoveru. Regentství však nepřenechává Frederickovi, který s ním počítal, nýbrž své choť Karolině. To samozřejmě zostruje napětí a četní zastánci korunního prince se ještě těsněji přimykají ke svému pánovi. Při výkonu vládařských povinností se královna opírá o ministerského předsedu Walpolea. Cení si jeho schopností na vše, leč většina Angličanů jej podezřívá z nekalých machinací. Obrat v neutěšených politicko-rodinných poměrech si lidé slibují už jen od Viléma Oranžského, snoubence královny dcery princezny Anny, Frederickovy sestry /a Händelovy žáčky/. Když se král vrací ze svého několikaletého pobytu v Hannoveru zpět, vyhlíží situace ještě vyhroceněji nežli předtím... S vědomím tohoto mocenského rozkolu prožívají návštěvníci premiéry "Sosarma" události na jevišti. Vidí korunního prince Argona, jenž využívá královny nepřítomnosti k uchvácení trůnu, vidí princeznu Elmiru a jejího snoubence, krále Sosarma, jenž se snaží spory mezi otcem a synem urovnat, vidí intrikánského ministerského předsedu Altomara, jenž usmíření zabranuje. Operní postavy a jejich vzájemné vztahy jim, zkrátka a dobře, připadají známé, jako by byly vzaty přímo ze skutečného života. Že by opera seria se záměrně zvoleným aktuálním politickým námětem? I to je třeba vzít v úvahu.

Pokud jde o "Sosarmovu" hudební charakteristiku, byl komponován s širokým rozmachem, není v něm místo pro nepatřičné finesy v doprovodech. Opera pojednává spíše o drsnějších osobnostech, a tak Händel úmyslně upustil od příliš detailního zpracování: jeho orchestr zní té-

měš jako předklasický symfonický soubor. Textura je mnehem více homofonní, než bývá u Händela zvykem; ba i duety vykazují více prvků harmonických než lineárních. Hudba se jeví poněkud nevyrovnaná; přesto např. Erenika, jedna z velkých händelovských operních hrdinek, je portrétována výrazně a naprosto přesvědčivě. Vedle mnoha vynikajících čísel se ovšem vyskytují rovněž čísla veskrze průměrná a konvenční.

Děj opery. V Sardách /nyní ves Sart, východně od města Izmiru na maloasijském pobřeží/, hlavním městě Lýdie, je uzavřen následník trůnu Argonés se svými vojenskými jednotkami. Taktéž se u něho nachází jeho matka Erenika a sestra Elmira. Strachují se o syna a bratra, ale i o manžela a otce. Sardy totiž obléhá lýdský král Haliatés, manžel Ereniky a otec Argona a Elmiry - povstal proti němu vlastní syn Argonés.

Vzhledem k hrozícímu hladomoru si Argonés uvědomuje vážnost situace: musí z obleženého města podniknout výpad.

Obě ženy se obávají neštěstí. Erenika vypráví své dceři sen, jejž pokládá za věštbu. Ve snu se zjevila bohyně Hekaté a předpověděla jí, že ještě téhož dne bude spor mezi otcem a synem urovnán. Nejprve ale syn prolíje královskou krev; pak opět zavládne mír. Takové proroctví sotva ženy uklidňuje. Čí krev pleteče? táží se a myslí na otce. Jsou odhodlány vystoupit proti bojovnému synovi, aby mu zabránily v tom nejhorším.

Na druhé straně, v Haliatově táboře, dlí zrádce - Haliatův poradce Altomaros. Tento se snaží pro své plány získat Mela, Haliatova nemanželského syna. Chce Melovi zajistit následnictví trůnu a sobě tak silnější vliv na vládu. Melos, jakkoliv je ctižádostivý, zavrhuje Altomarovu taktiku spočívající v podvodném rozdmýchání konfliktu mezi Haliatem a Argonem, čímž by si Melos vytvořil výhodnější odrazový můstek pro vlastní následnictví. V rozhovoru s jedním přítelem královského domu odhaluje Melos, zděšený Altomarovými požadavky, svůj vpravdě čestný postoj.

Tímto přítelem je Elmiřin snoubenec, médský král Sosarmés /Média se rozkládala na území dnešního severozápadního Íránu/. Sosarmés se hodlá vydat do obležených Sard s úmyslem, že se stane prostředníkem mezi otcem a synem. Melos se s ním loučí a přeje mu k jeho poslání mnoho štěstí.

Pro své záměry chce Sosarmés od Haliata obdržet pověření, leč setkání s lýdským panovníkem nedoprovází

příznivá hvězda. Haliatés je rozhořčen, připraven k boji a rozhodnut pomstít se všem sardským obyvatelům, ať jsou vinni či nikoliv. Sosarmés v tom odůvodněně spatřuje nebezpečí pro svou snoubenku Elmiru, která taktéž přebývá ve městě; podrážděnému Haliatovi proto Sosarmés odporuje s pohrůžkou vypovězení nepřátelství.

Král Haliatés naráží všude jen na protivníky. Osamocen jako vládce, zrazen vlastním synem, opuštěn svou rodinou zůstává se svým jediným spolubojovníkem - nadměrným hněvem. Vyráží do boje.

V Sardách je i Argonés odhodlán ke krajnostem. Matce ani sestře se jej nepodaří přemluvit. Dle jejich přesvědčení splní Argonés věštbu; snažně prosí o odvrácení rýsující se pohromy, neboť za prolitou královskou krev považují krev manželovu a otcovu. K smrti vylekány předvídají Haliatův konec.

Dochází k vojenskému střetnutí. Elmira pozoruje postup krále Sosarma a jeho družiny, až jí nakonec ve zviřeném prachu zmizí z očí. Tu se již vrací zpět také Argonés a ukazuje meč potřísněný královskou krví. Elmira se dohaduje, že to je krev jejího snoubence, krále Sosarma, a klesá v mdlobách. Matka haní syna za jeho bezbožný čin.

Haliatés a jeho úlisný rádce, intrikán Altomaros, se radí o nezdařilém útoku. Melos, vracející se z boje, dokáže Haliata naladit smířlivěji. Haliatés přikazuje Altomarovi, o jehož zlých záměrech nemá tušení, aby zahájil mírová jednání. Leč Altomaros se hned chytá naskytlé příležitosti: nadhazuje Meleovi, jaké má teď jedinečné štěstí - může získat trůn, pokud bude ochoten oba nepřátele poštvat proti sobě a tak přivést jejich záhubu, Melos však veškeré úklady odmítá.

Altomaros, naprosto propadlý zlu, přistupuje k jednání na vlastní pěst; zmaří mírová jednání a ještě více rozdmýchá rodinné sváry.

Zajatý a k radosti své nevěsty jen lehce zraněný Sosarmés se projevuje velmi ušlechtilé. Přes své nemilé postavení přesvědčí Sosarmés Argona a obdrží jeho souhlas, aby nastolil mír; matku, sestru a bratra se mu podaří usmířit. Vtom se objevuje Altomaros a ohlašuje, že se král Haliatés zamýšlí se svým synem utkat v souboji. Argona to zarazí, ale je bez otálení připraven výzvu přijmout. Matka se vydává v zoufalství na cestu, aby chotě od jeho domnělých úmyslů odvrátila. Altomarovy úklady se zdají být úspěšné.

Zatímco se Sosarmés snaží uklidnit rozzlobeného Argona, vrací se Altomaros zpět k Haliatovi a pokračuje

ve svých úkladech. Předstíraně Haliatovi sděluje, že zuřící Argonés chce svého otce zničit; podobným způsobem předtím vykresloval Argonovi Haliatovu zášť vůči synovi. Erenika, přispěchavší ze Sard do Haliatova ložení, nestačí říci ani slovo: okamžitě je svým roztrpčeným chotěm zajata a předána Melovi.

Mezi Melem a Erenikou vycházejí ovšem Altomarovy podvody najevo; obrat k lepšímu je najednou na dosah ruky. Přípravy k souboji mezi otcem a synem, pobízené Altomarem, se hrozivě uskutečňují. Již se rozdávají meče. Haliatés a jeho syn Argonés stojí proti sobě. Erenika a Melos jsou otřeseni; usilovně hledají příležitost, jak by zasáhli a vysvětlili skutečný stav věcí. Všichni volají ve své tísní o boží pomoc. A zatímco otec a syn při pohledu z očí do očí pomalu poznávají zločinnost svého počínání, Altomaros se vzdává, poněvadž mu je už jasné, že dobro a lidskost přece jen nakonec zvítězí nad jeho hanebnými pletichami. Ze strachu o život se Altomaros dává na útěk.

Intriky, které si málem vyžádaly oběti, jsou prohlédnuty; odkrývají se opravdové úmysly. Běh událostí nabírá teď všemi žádaný směr. Podle věštby bohyně Hekaté se díky prolité krvi krále Sosarma uvolnila cesta k míru. Svou obětí odstranil Sosarmés rozpory. Vzder, pýchu a ctižádost porazila láska, láska mezi manžely, rodiči a dětmi i mezi snoubenci.

V souvislosti s dějem vystavěným na prostých, silných a rozličně odstupňovaných emocích nabízí se hudbě řada podnětných možností. S obzvláštní zálibou používá Händel v áriích novoneapolský styl, zaměřený na zvukovou plnost a široký rozvrh výrazových prostředků. Náznornou ukázkou je např. Ereničina árie z I. dějství "Forte inciamo al suo furore" /"Směle se střetnu s jeho hněvem"/; orchestrální doprovod vyplňuje pauzy zpívané melodie spíše souhrnně než detailně, udržuje tep věty stále v chodu; Haliatova árie "La turba adulatrice dà me ritiri 'l piè" /"Lichotivé vzrušení kéž ze mne stáhne nohu"; I. dějství/ je nanáseána ještě širšími tahy štětce. Elmiřino číslo "Dite pace, e fulminante, crudi Cieli!" /"Hovoříte o míru, a přitom se blýskáte, krutá nebesa!"; I. dějství/ působí veskrze efektně střídáním adagia a allegra a moderně pojatou chromatickou harmonií střední části. Rovněž Haliatovo Andante "Se discordia ci disciolse pace unirci oggi saprà" /"Pokud se spor vyřeší, mír sjednotí dnes své síly"; II. dějství/ vyniká homofonně-akordicky doprovázenou,

velkoryse načrtnutou melodií výjimečné krásy. V podobném stylu se nese Altomarova árie "Sento il cor che lieto gode di trovarsi bella fróde" /"Cítím, jak srdce vesele se raduje, když nalézá krásný pečov"; II. dějství/, zvukově nanejvýš účinné basové sólo, čile podmalované figuremi pohybujícími se v dlouhých krocích. Týmž masivně-dekorativním, skvělým kompozičním způsobem zpracoval Händel též Sosarmovo Andante "Alle sfere della gloria alza i vanni un nobile cor" /"Do výšin slávy pozvedá perutě šlechetné srdce"; II. dějství/; lesní rohy a hoboje propůjčují skladbě zvláštní světlo, již se v ní setkáváme s moderní gluckovsko-haydnovskou instrumentací, jež není určena ani tak kontrapunktickým vedením linií, jako spíše koloristickým citem ve zvukovém projevu. Ereničino Presto "Vado al campo a combatter col pianto l'ira insana d'un fier genitor" /"Jdu do pole, bych zarmouceně bojovala s pošetilým hněvem pyšného otce"; II. dějství/ ukazuje nové praktiky v dialogu mezi basem a prvními houslemi, v jednoduchém generálbasovém akordickém doprovodu. Sosarmův výstup "M'opporò da generoso all'indegna orrida impresa del furor la fiamma accesa" /"Proti nestoudnému, odpornému tažení zloby postavím svůj plamen žhoucí"; III. dějství/ by svou gavottovou melodií a prostým akordickým osminovým doprovodem dělal čest každé francouzské operě od Favarta, Philidora, Rousseaua, Monsignyho či Grétryho. Tento homofonní styl je uplatněn také v duetech, Duety Elmiry a Sosarma "Per le porte del tormento passan l'anime a gioir" /"Skrze brány utrpení spějí duše k radosti"; II. dějství/ a "Tu caro sei il dolce mio tesoro" /"Drahý můj, ty jsi mým sladkým pokladem"; III. dějství/ obsahují zajímavý pokyn pro generálbasovou praxi: předpisují totiž dvě cembala, první "con i suoi bassi, piano" /"s jeho basy, tiše"/, druhé "colla teorba e i suoi bassi" /"s teorbou a jeho basy"/. Ereničino Andante "Due parti del core tra l'figlio e l'consorte natura ed amore nel petto mi fa" /"Příroda a láska pŕlí mi v hrudi srdce mezi syna a manžela"; I. dějství/ spadá do skupiny sarabandových árií. Z kusů staršího typu ztvárněných lineárně a vykazujících tonomalebne tendence je asi nejhodnotnější rozkošná Elmiřina árie "Vola l'augello del caro nido" /"Letí ptáče z milovaného hnízda"/, zakončující II. dějství, okouzlující nápaditým ohybem v 1/16 figure. Závěrečný sbor se plností a šíří vymyká z běžných operních zvyklostí; vyznívá tradičně optimisticky:

"Dopo l'ire si funeste
dell'amore splende la pace.
Che le stelle più moleste
tra gli orror delle tempeste
fatte son iri di pace."

"Po svárech tak neblahých
necht láskou zaskví se mír.
Neboť hvězdy, sužované
v hrůzných bouřích,
staly se duhou míru."

L I T E R A T U R A

- Bahník, Václav a kol.: Slovník antické kultury, Praha 1974.
- Baselt, Bernd: Thematisch-systematisches Verzeichnis: Bühnenwerke, in: Händel-Handbuch. Band 1, Leipzig 1978.
- Gerlach, Reinhard: Die Oper "Sosarme" von Georg Friedrich Händel, in: Göttinger Händel-Festspiele 1973. Programmheft, Göttingen 1973.
- Lang, Paul Henry: George Frideric Handel, New York-London 1977.
- Leichtentritt, Hugo: Händel, Stuttgart-Berlin 1924.
- Polka, Pavel: Georg Friedrich Händel, Praha 1988 /stropis/.
- Strohm, Reinhard: Händel und seine italienischen Operntexte, in: Händel-Jahrbuch 1975/1976. 21./22. Jahrgang, Leipzig 1977.